

Mevlâna Celaleddin Rumî'nin Eserlerinde Barış ve Adalet Değerlerini İçeren Sözcüklerin İncelenmesi

Examination of Words Containing the Values of Peace and Justice in the Works of Mawlana Jalal ud- Din Rumi

Osman TÜRK¹

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-9379-6225>

E. mail: osmanturkgau@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.32955/neuram2023-12-8.ch21>

Abstract:

Mawlana Jalal ud- Din Rumi is a Sufi who has reached a universal quality with his perspective towards the world and human beings. The values it offers to society are goodness, tolerance, knowledgeability, fairness, peace, patience, etc. The importance he attaches to justice and peace will also be understood from his works. Justice and peace, two concepts with universal value, are among the values that should exist among people. These values, which glorify human dignity, should be treated with respect in his eyes. Thus, if justice and peace are ensured among people, injustices, conflicts, and negativities that may occur in society can be prevented.

Therefore, his words about his importance to individual and social values have reached a universal quality, although they are still current. Peace is based on the concepts of love and tolerance. By blending with all these values, people share a certain amount in society and develop an awareness of unity. In this way, happiness in humanity can be ensured by ensuring justice and peace. The fact that Islam preaches peace and well-being is an emphasis that will contribute to the peaceful life of human beings.

Endowed with intellect and will, man is the most honorable of beings. Accordingly, the ability of a person to determine peace and justice is directly proportional to opening the doors of tolerance and love. In this study, the words that contain and emphasize peace and justice in the works of Mawlana Jalal ud- Din Rumi will be examined. The words examined will be expressed together with his point of view.

Keywords: Rumî, Peace, Justice, Human Values, Vocabulary.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi, Harran Üniversitesi. TÜRKİYE

Özet:

Mevlânâ Celâleddin Rumî âleme ve insana karşı sahip olduğu bakış açısı ile evrensel bir niteliğe ulaşmış bir mutasavvıftır. Onun topluma sunduğu değerler; iyilik, hoşgörü, bilgili olma, adaletli olma, her anlamda barış içerisinde yaşama, sabır vb. birçok unsurdan meydana gelir. Onun adalete ve barışa verdiği önem ortaya koyduğu eserlerden de anlaşılacaktır. Evrensel bir kıymete sahip iki kavram olan adalet ve barış, insanlar arasında olması gereken değerlerdendir. İnsan onurunu yücelten bu değerler onun nazarında saygı çerçevesinde ele alınmalıdır. Böylelikle insanlar arasında adalet ve barış sağlanırsa toplumda meydana gelebilecek haksızlıkların, çatışmaların ve olumsuzlukların önüne geçilebilecektir.

Dolayısıyla onun bireysel ve toplumsal değerlere verdiği önem hakkında söylemiş olduğu sözler, günümüzde güncelliğini korumakla birlikte evrensel bir niteliğe ulaşmıştır. Barışın temelinde sevgi ve hoşgörü kavramları yatar. İnsan tüm bu değerlerle harmanlanarak toplum içerisinde belirli bir paylaşımda bulunur ve birlik bilincini geliştirir. Bu şekilde insanlık içerisindeki mutluluk adalet ve barışın sağlanmasıyla temin edilebilir. İslâm dininin barış ve esenliği öğütlemesi insanın huzur içerisinde yaşamasına katkıda bulunacak bir vurgudur.

Akıl ve irade özellikleriyle donatılan insan varlıklar içerisinde en şereflişidir. Buna bağlı olarak insanın barış ve adaleti tayin edebilmesi hoşgörü ve sevgi kapılarını aralamasıyla doğru orantılıdır. Çalışmada Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin eserlerinde barış ve adaleti içeren ve vurgulayan sözcükler incelenecektir. İncelenen sözcükler onun bakış açısıyla birlikte ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ Celâleddin Rumî, Barış, Adalet, İnsanî Değerler, Söz Varlığı.

Giriş:

Mevlânâ Celâleddin Rumî 13. yy.'da yaşamış olan mutasavvıf, âlim, bilgin bir şairdir. İnsanlığı değerler bakımından yönlendirmiş olan Mevlânâ, ortaya koyduğu fikirleriyle topluma örnek olmuş kültür değerlerimizden biridir. O; tasavvuf çizgisinde bir hayat benimsemiş, ilahi aşkı içsel bir amaç olarak görmüş, toplumsal sorunlara çözüm üreterek insanlığı yönlendirmiş ve insani değerlerin varlığını kuvvetlendirmiştir.

Mevlânâ, 6 Rebiyü'l-evvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde, İslâm kültür ve medeniyet tarihinde önemli bir yere sahip olan ve bugün Afganistan sınırları içerisinde bulunan, Belh'te dünyaya gelmiştir. Mevlânâ'nın annesi, Mâder-i Sultan diye anılan ve Karaman'da medfun olan Mü'mine Hatun'dur. Babası Belhli Ahmed Hatîbî oğlu Hüseyin'in oğlu Bahâeddîn Veled'dir. Babasının; İslâm'ın takva anlayışının sistemleştiği tasavvufa mensubiyeti, Mevlânâ'nın saf ruhunda, bu sistemin tohumlarının atılmasını sağlamıştır (Eflâki, 2011, s. 117; Sipehsâlar, 2011, s. 41; Yeniterzi, 2000, s. 9; Gölpınarlı, 1999, s. 44; Aydın, 2010, s. 31; Türk, 2021, s. 11). Mevlânâ, birçok bakımdan diğer şairlere de öncülük etmiş ve onların eserlerinde de büyük bir tesirde bulunmuştur. Anadolu'daki şiirin tarihi ve anlam dünyası, Mevlâna ile bütünleştirilmelidir (Karaismailoğlu, 2002, s. 135).

Yunus Emre, Âşık Paşa, Nesîmî, Şeyh Galip gibi Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan birçok şair onun düşüncelerinden ve üslûbundan etkilenmiştir. Onun etkisi sadece Doğu'da değil Batı'da ilgiyle karşılanmıştır. Aradan asırlar geçmesine rağmen onun meşalesinin Konya'nın dar muhitinden çıkıp Şark ve Garp kültür ve medeniyetini aydınlatması, Mevlâna'nın evrenselliğinin ispatıdır (Tarlan, 1974, s. 79-80).

Verdiği eserler vasıtasıyla birçok millet onun düşüncelerinden istifade etme fırsatı bulmuştur. Böylelikle Mevlânâ'nın ünü evrensel bir niteliğe bürünmüş, dünün ve bugünün insanı olarak hafızalarda yer edinmiştir. Her devirde ve dünya literatüründe de tesirleri devam etmiştir (Çelebioğlu, 1998, s. 5-24). Mevlâna, gerek örnek yaşayışıyla, gerek bıraktığı eserleriyle, yaşadığı dönemden günümüze kadar dini, dili, ırkı ne olursa olsun tüm insanlığa rehber olmuş, yönlerini, yollarını göstermiştir (Güzel, 2007, s. 188).

Mevlânâ, birçok açıdan değerlendirilebilecek çok yönlü bir şahsiyettir. Mevlânâ'da âlimlikle beraber sanatkâr ve şair karakteri de vardı" (Çelebi, 1983, s. 25). O; ilim, dil bilme, dinî bilgi, gönül dili gibi birçok hususta kendini yetiştirmiş bir kimliktir. Dolayısıyla sadece Doğu'da değil aynı zamanda Batı dünyasında da ismini duyurmuştur. Mevlânâ, farklı coğrafyaları gezmiş olup belirli bir kültür birikimine sahip olmuştur. Onun sahip olduğu ilim, dünyasına aşk duygusu girdikten sonra daha da zenginleşmiş olup coşku, heyecan ve sevgi ile hayatının felsefesini değiştirmiştir.

Onun hayata bakışı insan odaklı olmuş ve insana aşk minvalinde bakmıştır. İnsan olmanın ve olgunluğa erişmenin temel koşulu aşkı yaşamaktır. Mevlânâ İslâm kültürü içerisinde yetişmiş ve Şemsi Tebrizi ile tanıştıktan sonra ilahi aşkı benimsemiştir. Bu anlayış etrafında Mevlânâ, insanın yapmış olduğu kusurlara hoşgörü ile yaklaşmış ve insanların da birbirlerine karşı saygılı davranmasını öğütlemiştir. Çünkü o, her insanı değerli görmüş ve insanın kendine yakışır bir şekilde yaşam sürmesini vurgulamıştır. İnsan; Allah

emanetini-dini yüklenmiş, meleklerden daha üstün olan ve Cenab-ı Hakk'ın tecellisine ayna olarak yaratılan ulvi bir varlıktır.” (Yeniterzi, 2006, s.19)

Mevlânâ, öncelikle Farsça, Türkçe, Arapça, Rumca ve İbranice bilen bir entelektüel, bilim adamı ve hukukçu, ardından mistik tutku ve acıyla belki de tüm zamanların en büyük aşk, adalet ve özgürlük şairi, ama hepsinin üzerinde evrensel bir bilge ve düşünürdür (Ergül, 2016, s. 22). Mevlânâ'ya göre değerli bir varlık olan insanın içinde bir cevher misali potansiyel bulunmaktadır. İnsanın bu potansiyeli fark edebilmesi onun hayata bakış açısını da değiştirebilir. Varoluşunun sırrını çözmeye çalışan bir insan büyük bir olgunluğa erişmiş demektir. Buradan hareketle Mevlânâ'nın eşitlik anlayışı bütün insanlara hitap eder.

Adalet toplumsal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli olan yapılardan biridir. “... Mevlânâ'nın adalete ilişkin düşüncelerinin temel kaynaklarından birini oluşturan Aristoteles ise, erdem kuramında ahlâkın temellendirilmesini hem akla hem duyguya birlikte dayandırmaktadır.” (Erten, 2022, s. 125). Akıl ve irade doğrultusunda insan, ilişki içerisinde bulunduğu diğer insanlara karşı saygılı ve hoşgörülü olduğu sürece toplumda bir sorun yaşanmamaktadır. Adalet bu anlamda, insanın doğasına/yaratılışına ve toplumsal ilişkilere zemin oluşturan bir denge unsuru ve ana ilkedir (Çalışkan, 2003, s. 312).

Bireyin toplumla doğrudan ilişkili olduğunu savunan Mevlânâ, toplumsal barışın sağlanması için bireye de sorumluluk yüklemiştir. İnsan olma sorumluluğunu bilmek ve bu sorumluluğu üstlenerek yaşamak, eşitlik anlayışının temele alınmasını gerektirir. Çünkü barış ve huzur ortamını hazırlama görevi insana verilmiştir (Kayadibi, 2007, s. 8).

Böylelikle kendini bilen insanların yer aldığı bir toplum düzeninde ne bir çatışma ne de bir sorun yaşanacaktır. Bu durumun varacağı nokta ise insanın içe dönük bir çaba sarf etmesi ve nefisini terbiye etme mücadelesine temas etmektedir. İnsanın kendisini diğer insanlardan üstün görmesi, bencil davranması, hoşgörüsüz ve anlayışsız bir yaklaşımla ilişkilerini sürdürmesi toplumdaki barış ve adalet sistemini zedeleyen davranış şekilleridir. Mevlânâ, İslâm dininin tevhid anlayışıyla ötüşen birlik olma fikrini bu görüşüne destek olarak belirtir. O; insanlar arasındaki ilişkilere birleştirici, bütünleştirici ve barıştırıcı bir bakış açısıyla yaklaşır.

Toplumsal barışı sağlamak adaleti sağlamaktan geçer. İnsanlar arasında sevgi, saygı, hoşgörü, muhabbet, anlayış, sabır gibi değerler erdemli yaşamının bir toplamıdır. İnsanın mutluluğa ulaşması bu değerlerin özümsemesi ve değerlendirilebilmesiyle mümkündür. “... Tanrı'nın evreni yaratış başlangıcından 'gökyüzünü yokluktan var edişi ve yeryüzüne halısını sermesi

ve yıldızları ışıkları yapmasına kadar tüm gizli ve görünen yapılar, adale-tin bu sabit ilkesi ile mevcuttur ve insanoğlu ona saygı duyduğu ve onu bozmaktan itina ettiği sürece var olmaya devam edecektir.” (Kuşpınar, 2017, s. 311).

Teorik Çerçeve veya Literatür Taraması:

Bu çalışmada Mevlânâ'nın adalet ve barış unsurlarını vurgulayan sözleri, onun bakış açısı esas alınarak açıklanacak ve yorumlanacaktır. Adalet ve barış temalarını içeren sözcükler vurgulanacak ve onun dünya görüşü minvalinde sunulacaktır.

Metodoloji:

Bu çalışmada Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin barış ve adalet ile ilgili sözleri ve düşünceleri onun bakış açısı etrafında açıklanmış ve değerlendirilmiştir.

Bulgular ve tartışma:

“Bil ki dünyanın varlıkları saf ve berrak su gibidir, içinde yüce Allah'ın sıfatları parlar. Onların bilgisi ve onların adaleti ve onların şefkati cennette suya yansıyan bir yıldız gibidir.”

Mevlânâ, adalet kavramındaki özün insana yaratılışında verildiğini belirtir. Dünyadaki bütün varlıklar belirli bir düzen içerisinde yaratılmış ve her birine görevler sunulmuştur. Bir varlığın düzenindeki bozukluk diğerini de doğal olarak etkiler. Dolayısıyla varlıkların bünyesinde yer alan ölçü ve denge bütünsel anlamda bir uyuma temas eder. Varlıkların bilgisi, adaleti ve şefkati adeta bir yıldız gibi parlar. Çünkü adalet, insan için hayırlı olanı temsil eder. Bu durum barışı da etkileyip toplumsal hayatın huzuru için de gereklidir. İnsanın akıl ve iradesi, adaleti kendi içerisinde sağlayabilecek ve bunu topluma arz edebilecek düzeyde yaratılmıştır.

Kişi kendini bildiği ve değerli bir varlık olduğunu fark edebildiği zaman diğer insanlarla olan ilişkisine de dikkat eder. Haset, kıskançlık, yalan, dedikodu, iftira gibi kötü huyların yer almadığı bir toplumda adaletin yaşaması daha da mümkün duruma gelecektir. Bu noktada insana büyük sorumluluk yüklenmiştir. Birey ve toplum birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olan bir yapıdır. Adaletin yer edinebilmesi bireyin eylemlerini yerinde ve doğru şekilde gerçekleştirmesine bağlıdır. Bu konuda nefse hâkim olma durumu da gözetilmelidir. Bu durumda o zaman, kişinin dış hali ile birlikte kendi içsel durumu sadece bireysel görevlerini ve sorumlulukları yapmada değil aynı zamanda sosyal faaliyetlerini de adaletli olarak gerçekleştirmesinde son derece önemlidir (Kuşpınar, 2017, s. 320).

Mevlânâ, her insana eşit bir şekilde yaklaşmakla birlikte bütün insanları Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan var olduğu düşüncesiyle hareket eder. Böylelikle her insan birbirine iyi duygularla yaklaşmalı ve bunun bilincinde olmalıdır. Herkes ayrı bedende yaşayan bir ruh ve candır.

“Adalet aynı adalettir, bilim/öğrenmek aynı bilimdir/öğrenmektir, ama nesiller ve insanlar değiştiler.”

Mevlânâ, adalet ve bilimin her daim aynı biçimde kaldığı ancak zamanın ve insanın değiştiğinden bahsetmiştir. Kuşakların ve insan zihniyetinin zamana bağlı olarak değişmesi, adalet ve bilimin konumunu da etkilemiştir. Dolayısıyla adalet kavramı kalıcı bir niteliğe sahip olup aynı zamanda evrensel bir özelliğe de sahiptir. Buradan hareketle Mevlânâ, ilahi adalet kavramına da vurgu yapmıştır. İlahi adalet değişmez bir yapıya sahiptir ve terazi her insan için aynı işlevi görür. Ona göre tüm varlıklar bu dünyada Allah'ın bahsettiği nasibini alır ve kazanır. O her şeyi ebediyen uygun yerine koyandır.’ (Nicholson,1998: IV/ s.1643). Onun ifadesine göre meydana gelen bu değişme, insanların adaleti ve bilimi algılama noktasında gerçekleşmiştir. İlahi adaletin her zaman yerini bulduğu ve adalet kavramının beşeriyete de sirayet etmesi üzerinde durulmuştur.

“Terazide sapı da bitkiyle beraber tartarlar; çünkü her ikisi de bedenle can gibi bağdaşmıştır, birbirinden hoşlaşmadadır.”

Mevlânâ, tevhid düşüncesine sahip olduğu için belirttiği ifadede bitki ve sapı bir tutmuştur. Beden ve ruh yapısı birbirinden nasıl ayrılmıyorsa bitki ve sap için de bu durum böyledir. Onun bizci yaklaşımı tüm insanlığa örnek olmuş ve her insana karşı eşitlikçi bir tavır sergilemiştir. Terazide tartma durumu ise adalet kavramına vurgu yapan bir ifadedir.

Dolayısıyla herkesin eşit ve bir olması toplum içerisinde de dirlik ve düzenin sağlanmasının önünü açmıştır. Her birey, üstüne düşen vazifeyi yaparsa diğer insanlarla olan ilişkileri de olumlu yönde gelişir. Bu noktada adil davranmak da adaletin sağlanmasında etkili olan bir diğer faktördür. İnsani çatışmaların meydana gelmesinin önüne geçilmesinde adil davranmak önemli bir rol üstlenir. Denge ve ölçünün var olması her zaman gerekli olan değerlerdir. İslâm dininin değerlerinde de var olan adalet, Kur'an'da da yerini almıştır. Bu açıdan Kur'an'da şu şekilde bir ayet yer almaktadır:

“Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü kılan, dilediği bir biçimde seni oluşturan cömert Rabbine karşı seni ne aldattı?”¹

¹ İnfıtâr 82/6-8.

Allah insana her konuda eşit olmayı lütfetmiştir ancak insan bu durumu kendi anlayışına göre şekillendirmiştir. İnsanı aldatan ve yoldan çıkararak onun nefsinin bütünü isteklerini yerine getirmesidir. Buradan hareketle insan kendi isteklerini karşılama noktasında da bir dengeye sahip olursa hayatı boyunca bir sorun yaşamaz ve diğer insanlara faydası dokunur. Allah insanın organ sistemini bir düzen işleyişinde yaratmıştır. Her organın ayrı bir görevi ve ölçüsü vardır. “Yüce Allah’ın, insanın iki gözünü, iki kulağını, iki elini ve iki ayağını dengeli yaratması kastedilmektedir” (Fahredden, 1988, s. 80).

“İster barış zamanında olsun ister savaş zamanında bedenindeki bir organ rahatsız oldu mu bütün bedenin rahatsız olur.”

Denge kavramı, her konuda yerini koruduğu gibi organların işleyişinde de önemli bir yere sahiptir. Vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen rahatsızlık, diğer organları da etkiler. Bu rahatsızlık bütünsel açıdan bir rahatsızlığa dönüşür. Adalet de her şey gibi Allâh’tandır ancak dünyada bunun izhar olabilmesi için bazı araçlar gerekir (Erten, 2022, s. 146).

Ölçü ve eşitlik insana verilen değerlerdendir. Ancak bu kavramların yeteri kadar işlevli hâle getirilmesi yine insanın iradesi dâhilindedir. Mevlânâ, bu ifadesinde parçanın bütünden ayrılamayacağını vurgulamış ve birlik tutumuna ilişkin hatırlatmada bulunmuştur. Çünkü ister çocuk, ister genç, isterse yaşlı olsun herkes ayrı bedenlerde bir candır (Karaismailoğlu, 2008, s. 16).

“Barış da savaş da Hakk’ın cezbesindedir; fakat barış sözle değil, istekle olur.”

Barış ve savaş vaziyetlerinin Allah tarafından verildiği ifade edilmiş ancak barış ve huzurun insanın isteğiyle gerçekleşeceğini belirtmiştir. Akıl ve iradenin insan yararına kullanılması toplumdaki huzurun zeminini oluşturur. İnsanın sözle ve konuşmayla amaca ulaşamaması ancak bunu istediği zaman amacına ulaşacağı vurgulanmıştır. Âlemin bir nizâm üzere yaratılması, ilâhî hayır ve adâletin bir tecellisidir (Aydın, 1992, s.137).

Allah, insana kendi ruhundan üfleyerek kendi vasıflarını insana aktarmıştır. Dolayısıyla adalet kavramına ve adil olmaya aykırı davranan bir insan aynı zamanda kendi yaratılışına da aykırı davranmış olur ve bu düzene karşı çıkar. Allah’ın adaleti böylelikle beşere tecelli etmiştir. Her varlığın kendi aslına uygun davranması da adalet sisteminin bir parçasını oluşturur.

“Buluşma kokusu geldi; cennet bahçesi yeşerdi; zorba şeytanın kötülüğüne barış yap; (çünkü) barış daha hayırlıdır.”

Mevlânâ, barışın hayırlı ve faydalı olduğunu belirtmiş, kötülüğe karşı iyilik yapılırsa kazançlı olunabileceği vurgulanmıştır. Kötülüğe kötülük ile değil de iyilik ve barış ile karşılık verilmelidir. O, *“İyilik aradı mı insanda kötülük kalmaz”* sözüyle bütün insanlığı iyiliğe, barışa ve hoşgörüyeye çağırır. Onun tevhid anlayışının temelinde bu değerler yatar. Allah insana iyiyi ve kötüyü sunmuş ancak bunlardan birini seçme eylemini insana bırakmıştır. İnsan ise seçtiği yol itibarıyla kendi tercihini yapar, hayırlı veya hayırsız olanı kendisi seçer. Buna bağlı olarak insan bilmelidir ki akıl ve irade temelinde ortaya koyduğu tercihini Allah’ın istediği, uygun gördüğü şekilde yapmalıdır.

“O gün, adalet günüdür, adalet, her şeyi yerine koymaktır. Ayakkabı ayağındır, külah başın!”

Her unsurun lâyük olduğu bir yer mevcuttur. Bunun bilincinde olmak adaletin bilincinde olmaktır. Adalet günü insanın yaptığı her eylemin hesabını vereceği gündür. Burada ilahi adaletin her zaman vücut bulacağı ifade edilmiştir. Ayakkabı nesnesinin başa değil ayağa uygun görülmesi veyahut külahın ayağa değil de başa uygun görülmesi Allah’ın insana sunmuş olduğu adalet sistemini temsil etmektedir. Dolayısıyla bir nesnenin ona uygun bir yerde olmaması adil olmaya aykırı bir durumdur. Allah’ın tabiatındaki her şeyi yerli yerinde yaratması ve bir işleyişe koyması onun bu dünyadaki tecellisini yansıtmaktadır.

“Gam ve keder tozunu suyla yatıştır; o savaşı ve kavgayı uykuya yatır, uyut artık.”

Mevlânâ, gamın ve kederin yatıştırılması, savaşın ve kavganın sona erdirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dünyada savaşın ve kavganın bir netice vermeyeceği, aksine bunların olumsuzluk yaratacağı ve insanlığın da bu durumdan kötü yönde etkileneceği belirtilmiştir. Burada tüm insanlığı ikaz eden Mevlânâ, gönüllerde barış sevdası uyandırmaya çalışmıştır. Onun ruh dünyası ilahi aşkla birlikte hoşluğa erişmiştir. Hakikat arayışında akıldan ziyade “gönül” ün önelediği Mevlâna düşüncesinde insan ruh ve bedenden oluşmuştur (Yaylı, 2020, s. 661). Hakikati arayan ve gönlüne ilahi aşk dolduran insan Allah’ın uygun gördüğü işlere yönelir. Adalet ve barışı sağlamak, savaş ve öfkeyi yatıştırmak gibi eylemler ise bu tür işlerdendir.

“Barış dalgaları dalgalandı mı, gönüllerden kinleri giderir. Bunun aksine savaş dalgaları koptu mu, sevgileri alt üst eder.”

Mevlâna, düşüncelerini açıklarken zıtlıklardan yararlanmış ve birtakım metaforlar kullanmıştır. Onun üslûbu edebî bir nitelik taşımakla birlikte birlik altında toplayıcı bir içeriğe sahiptir. Savaş unsuru ile barışın, kötülük unsuru

ile iyiliğin değerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Barış havası estikçe savaş yok olur, savaş havası estikçe sevgi ortadan kalkar. Barışın temelini; sevgi, hoşgörü, sabır, iyilik gibi değerler oluşturur. Barış çoğaldıkça kin ve nefret gönülleri terk eder. Kin ve nefretin bulunduğu yerde sevgi ve hoşgörü hayat bulamaz. Barış ve savaş farklı tatlarda sulardan oluşan iki ayrı deniz olup farklı tatta iki su birarada bulunamaz. Dolayısıyla iki denizin meydana getirdiği dalga farklı farklı değerlerin oluşmasına yol açar.

“Delinin elinden silahı al da adalet ve barış senden razı olsun. Silahı olup akli olmayanın elini bağla; yüz türlü zarar verir.”

Mevlâna, burada aklın ve onu kullanmanın önemine dikkat çekmiş, akli olmayanın ve elinde silah bulunana müdahale edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Akıl ve mantık sahibi olmayan birinin yetki sahibi olması oldukça kötü bir durumdur. Bu nedenle bu tür insanların kötülük yapması engellenmelidir. Mevlânâ, akli “altın taç” olarak nitelendirir. Akıl ve ilim sahibi insan çevresine ışık saçar ve fayda sağlar. Ancak cahil kişi, eline bir hak geçtiği zaman etrafına fitne, zulüm, kötülük gibi birçok olumsuzluk yayar. Mevlânâ akli bir şeyin ağırlığını veya değerini tartan teraziye benzetir.¹ Herhangi bir durumu anlamak ve idrak edebilmek aklın yönetiminde olan bir eylemdir. Ona göre, cahil kişi, kötü hükümler yürüten bir padişah oldu mu bütün ova, dünya yılanla, akreple dolar (Karaismailoğlu, 2008, s. 24).

“Saman çöpü değil; ilim, sabır ve adalet dağıyım.”

Mevlâna, bir saman çöpü gibi değil de ilmi, sabrı ve adaleti temsil eden bir dağ gibiyim biçiminde kendini tanımlamıştır. Onun ilmî görüşlerinin oluşumunda İslâm dininin ölçütleri de yer almıştır. Mevlânâ'nın ilmî ve manevî şahsiyetinin oluşumunda, başta içinde yetiştiği ailenin, yaşadığı her anın, faydalandığı her İslâm büyüğünün katkısı büyüktür. Allah'a ulaşmada aşkı ve tasavvufu kendine bir yol edinmiştir. O, düşüncelerinin merkezine insanı yerleştirmiş ve bu yolu insanlığa örnek olarak sunmuştur. Hayatta her zorluğa karşı sabır ile tahammül edilmesi gerektiğini vurgulayan Mevlâna, manevî ilmi kendisine yol olarak benimsemiştir. Allah'ın verdiği vücudun yine ona hizmet etmesi üzerinde durmuştur. Böylelikle kalbin aşkla dolu olması ve Allah'ı zikretmesi önem taşır. O, ilimsiz vücudu susuz şehre benzetir. Bundan dolayı vücut, hem maddi hem de manevî açıdan beslenmelidir. Mevlâna, insanı merkeze alan bu düşüncelerinden dolayı dünün ve bugünün mütefekkir bir şahsiyeti konumuna gelmiştir. O, ölümsüz düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: “Ben tahttan inip tabuta binecek kişi değilim. Benim yerim sonsuzluk makamıdır.” (Uzel, 2009, s. 64).

¹ Mecâlis. s. 92.

“Adalet nedir? Ağaçlara su vermek. Zulüm nedir? Dikeni sulamak. Adalet, bir nimeti yerine koymaktır, her su isteyen tohumu sulamak değil. Zulüm nedir? Bir şeyi, yerinde kullanmamak, lâvık olmayan yere koymak. Bu da ancak belâya kaynak olur.”

Hayatta her şey bir denge sisteminde olup her unsur bir işleyiş içerisindedir. Adalet ve adil olmak, her şeye uygun bir biçimde davranmak ve bunun dışına çıkmamaktır. Herhangi bir şeyi yerine koymamak ancak kötülüğe neden olur. Bu da zulüm ile gerçekleşir. Her olumlu ve olumsuz duygu insanın kendi özünde barınır. Dolayısıyla insanın adil ve doğru olanı seçmesi, onun akıl ve iradesinin kontrolündedir. Bu zıt hallerden bize görünen mutluluk, mutsuzluk; rahatlık, sıkıntı; sevinç, üzüntü; iyilik, kötülük, güzellik, çirkinlik; tatlılık, acılık ve benzeri her şey bizim, yanlışlıkla dışta gördüğümüz, dışta saydığımız; ancak dışta olmayıp içte olan iç halimizin yansımasıdır (Karaismailoğlu, 2008, s. 38). Onun bahsettiği bütün değerler yine insanın özüne doğru bir yola çıkmaktadır. Çünkü insanın iyiliği ve kötülüğü kendi içinde mevcuttur. Onun belirttiği ifadede ağaç yerine dikene su verilirse bu uygun olmayan bir sonuca sebep olacaktır. Ancak ağaca su verildiğinde onun büyümesini ve gelişmesini sağlayacak bu da istenilen sonucu ortaya koyacaktır. Buradan hareketle insan davranışları, düşünülerek ve yerli yerli yerinde gerçekleştirilmelidir.

“Adalette bulunursan saadete erersin, kalem bunu yazdı, mürekkebi bile kurudu.”

Adaletin ve eşitliğin olduğu bir düzende huzur da bulunur. İnsanların birbirleriyle barış ve huzur hâlinde yaşaması adaletin sağlanmasına bağlıdır. Onun insan haklarına değer vermesi dünya görüşünün temelini oluşturur. Düşüncelerinde insanı merkeze aldığı için onu bir bütün olarak değerlendirir. İnsan, sadece et ve kemikten ibaret olmayıp manevî birçok değerle de donatılmıştır. Bunun sonucunda mevcut olan değerleri kullanma yetisini de yine insana bahşetmiştir. Mevlâna, adil olmanın her zaman mutluluk ve huzur getireceğini vurgulamıştır. Kalem bile bunu yaza yaza mürekkebinin kurduğunu dile getirmiştir.

“Dürüst ol, adil ol, hakça düşün. İçinden gelen sesin öne çıkardığı değerleri koru. Hayatta bir şeyleri korumak için ayakta kalmazsan her şey seni düşürür.”

Mevlâna; dürüstlük, adalet ve hakça düşünme değerlerinin birbirine bağlı olduğunu ifade etmiş, ancak bu değerlerin muhafaza edilmesiyle hayatta güçlü kalılabileceğini belirtmiştir. O, insanlara birleştirici ve bütünleştirici bir tavırla yaklaşır. İnsanlar ancak adaletli olarak birbirleriyle ilişki içerisinde

olursa toplumda refah ve düzen meydana gelebilir. Dolayısıyla sosyala düzenin varlığı insani değerlerin korunmasıyla mümkün hâle gelebilir.

Sonuç:

Bu çalışmada Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin barış ve adalet ile ilgili sözleri ve düşünceleri onun bakış açısı etrafında açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Onun birleştirici ve bütünleştirici yaklaşımıyla birçok insani değer ön plana çıkmıştır. Dünün ve bugünün insanı olmasında ve evrensel bir çizgide algılanmasında onun insanlığı birçok açıdan yönlendirmesi etkili olmuştur. Mevlânâ; şair, mütefekkir, aşk insanı olmasının yanı sıra hukukçu kimliğiyle de örnek bir şahsiyet olmuştur. Sadece bu yönleriyle değil çok yönlü bilge bir insan olması nedeniyle eserlerinden istifade edilmesi kolaylaşmıştır.

Onun anlayışında barış, adalet, saygı, sevgi, hoşgörü, sabır, eşitlik, anlayış, doğruluk, dürüstlük gibi birçok değer birbiriyle bağlantılıdır. Barışın olmadığı yerde adaletin, saygının olmadığı yerde hoşgörünün, eşitliğin olmadığı yerde dürüstlüğün, doğruluğun olmadığı yerde ise dürüstlüğün var olması imkânsızdır. Dolayısıyla Rumî'nin bakış açısı bu değerlerle bütünleşerek insanlara aşılama çalışmıştır.

Mevlânâ, insanı en değerli varlık olarak görmüş ve insanın insanca yaşaması gerektiğini vurgulamıştır. Adalet ve barışın sağlanmasında insana verilen değeri en üst düzeyde tutmuştur. Bu durum onun hukukçu kimliğinin de baskın olmasını sağlamıştır.

O, adalet ve barış kavramlarının değişmediğini ancak insanın veyahut zihniyetin değiştiğini vurgular. İnsana verilen akıl ve irade yetilerinin onun tercihlerini etkileyebileceğini belirtmiştir. Barışın olmadığı yerde huzurun ve refahın olmayacağını ifade etmiş bu durumu insan ilişkilerine bağlamıştır.

Barış ve huzurun sadece sözle değil istekle olacağını vurgulamıştır. İnsanların bir eylemi gerçekleştirebilmesi için önce onu istemelidir. Sonrasında bu istek bir amaç olarak belirlenmeli ve bu yolda gereken yapılmalıdır. Barış ve huzurun var olabilmesi onun sözünü ettiği diğer değerlerin de var olmasına bağlıdır. Onun insanları bütünleştirici yaklaşımı maddi anlamda değil manevî bir bütüncülüktür. Manevî anlamda erişilen olgunluk sayesinde toplum düzeni de sağlanacaktır. Böylelikle sosyal çözümlerin önüne geçilecek ve huzur sağlanacaktır.

Mevlânâ, kötülüğe karşı iyilik ve barış yapılması gerektiğini savunur. Kötülüğe kötülükle cevap vermenin hoş bir karşılık olmadığını belirtir. Bir insanın diğer insana sevgi ve hoşgörü ile yaklaşması, barışın zeminini oluşturur. Toplumsal düzenin barış üzerinden kurulacağını belirtir.

Adaletin herhangi bir şeye lâıyk olduğu gibi davranmak olduğunu ifade etmiştir. Ona göre uygunluğun dışına çıkmak belayı getirir ve olumsuz sonuçlar doğurur. İnsanın davranışlarını buna göre düzenlemesi ve şekillendirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla onun felsefesinde hayata madde açısından değil mânâ penceresinden bakılmalıdır.

İnsanın hayatta ayakta kalabilmesinin bir yolu da zorluklara göğüs gerekerek sahip olduğu değerleri korumasıdır. Adil ve hakkaniyetli olmak, dürüst olmak, hoşgörölü olmak gibi değerler insan dayanışmasını kuvvetlendirir. Dolayısıyla hem bireysel hem de toplumsal anlamda dayanışmanın olabilmesi kişinin bu değerleri içselleştirmesiyle mümkündür. Birey, toplumdaki bağımsız olamayacağı gibi toplumun ürünü bireydir. Bireyin ayakta durabilmesi toplumun da sağlam temele oturması demektir.

Mevlânâ, eserlerinde bakış açısını ve dünya görüşünü yansıtmış olup barış ve adalet ile ilgili birçok sözcük kullanmıştır. Söz konusu sözcükler, eserlerinden ve sözlerinden anlaşılabilmektedir.

Mevlânâ'nın barış ve adalet ile ilgili sözlerinin değerlendirilmesiyle şu bağlantılar elde edilmiştir:

Tespit 1: Adalet Kavramının Kaynakları

- *Adaletin Kaynakları*
 - Eşitlik
 - Dürüstlük
 - Anlayış
 - Adil olma
 - Hoşgörü
 - Saygı

Tespit 2: Adalet ve Barışın Sonuçları

- *Adalet+Barış → Toplumsal Düzen → Toplumsal Refah → Mutluluk*

Tespit 3: Barışın Kaynakları

- İnsanların nefesine uymaması
- Maddeci düşünmemek
- İç dünyayı zenginleştirmek
- Saygı ve hoşgörü sahibi olmak

Tespit 4: Barışın Sonuçları

- *Barış → Güven → Hoşgörü → Huzur + Mutluluk*

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (2010). *Mevlâna ve sufizm*. İstanbul: NKM Yayınları.
- Aydın, M. S. (1992). *Din felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Çalışkan, İ. (2003). *Siyasal tefsirin oluşum süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998). *Eski Türk edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: MEB. Yay.
- Çelebi, A. H. (1983). *Türk Edebiyatı*.
- Fahreddîn er-Râzî. (1988). *Mefâtîhu'l-Ğayb*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabiyye. c. XXXI. Beyrut-ts.
- Eflâkî, A. (2011). *Menâkıbu'l-Ârifîn (Ariflerin Menkıbeleri)*. (çev. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Kabalacı Yayınları.
- Ergül, E. (2016). *Hukukçu ve yöneticiler için Mevlânâ bilgeliği*. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi.
- Erten, M. (2022). Mevlânâ'nın adalet anlayışı. *Anasay*, 6(20), 123-151.
- Gölpınarlı, A. (1965). *Mevlânâ Celâleddîn mecâlis-i seb'a*. Konya: Konya Turizm Derneği Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1999). *Mevlânâ Celâleddin, hayatı, eserleri, felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güzel, A. (2007). Mevlâna'nın çağına ve çağımıza tesirleri. *İstem*, 5(10), 169-190.
- Karaismailoğlu, A. (2008). *Mevlânâ araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kayadibi, F. (2007). Mevlânâ'da sevgi, birlik ve barış. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16, 1-20.
- Kuşpınar, B. (2017). Adalet kavramı konusunda Gazâlî, İbn Arâbî ve Mevlânâ'nın görüşlerinin analizi (çev. A. Y. Ümütlü). *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 7(2), 303-328.
- Nicholson, R. A. (1998). *Rumi: poet and mystic*. Oxford: Oneworld.
- Sipehsâlâr, M. F. b. A. (2011). Mevlânâ ve etrafındakiler. (çev. Tahsin Yazıcı). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Tarlan, A. N. (1974). *Mevlâna*. İstanbul: Hareket Yayınları.
- Türk, İ. (2016/2). Mevlânâ'nın ilmî-manevî şahsiyetinin oluşumunda Şems'ten önceki dönemin rolü. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15(30), 507-525.
- Türk, O. (2021). Mevlana'nın Mesnevi'sinin I. cildinde geçen hikâyeler üzerine bir değerlendirme. III. Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi. Rimar Academy. İstanbul.
- Uzel, N. (2009). *Mevlânâ ve insan*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Yaylı, G. (2020). Mevlâna düşüncesinde felsefe ve hakikat. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(2), 659-669.
- Yeniterzi, E. (2000). *Mevlâna Celâleddin Rûmî*, (Jalâl al-Dîn ar-Rûmî, A Muslim Saint, Mystic and Poet), (Çev. A. Bülent Baloğlu). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yeniterzi, E. (2006). *Mevlana Celaleddin Rumi*. Ankara: TDV Yayınları.